

FORMELE DE VIOLENȚĂ FAMILIALĂ FAȚĂ DE VÂRSTNICI ÎN MEDIUL URBAN

Cristina CRUDU, lector universitar
(Universitatea de Stat „A. Russo” din Bălți)

The Summary

The article under consideration pays attention to the most frequent forms of domestic violence which are presently faced by aged persons in urban environment. The violence against advanced in years persons represents a social issue of the modern societies. The violence against aged persons is a social problem which attention has been lately granted by researches from the field of social gerontology. In the last two decades the given problem has gradually become one of the major concerns for specialists in this field. They have comprehended that aged persons represent the most vulnerable age group towards different forms of aggression and violence displayed in a modern society.

Violența contra Fătrânilor ca problemă socială a societăților contemporane – Este o temă nouă ce a apărut la începutul anilor '80, spre deosebire de aspectul maltratării copilului, definit de Kempe în 1979. Prin maltratare (rele tratamente) se face referire la copiii sau la alți aparținători sau persoane din anturajul vârstnicului, care îngrijesc vârstnicul, producându-i însă abuzuri (vătămări) fizice, emoționale, sexuale sau juridice sau neglijându-l într-un asemenea grad încât starea sănătății sale fizice și/sau emoționale, precum și viața îi sunt puse în pericol.

Categoria *abuzului față de vârstnici în mediul urban* cuprinde:

- abuzul fizic;
- abuzul emoțional;
- abuzul sexual;
- abuzul juridic.

De obicei, persoana vârstnică este o persoană care poate fi victima *abuzului fizic* (bătăi, arsuri, fracturi) din cauza capacității fizice reduse, a unor economii mai mult sau mai puțin mari (sunt dese emisiunile televizate care prezintă persoane vârstnice singure violate și omorâte pentru 100 de lei). De asemenea, mulți vârstnici sunt înșelați de persoane „binevoitoare” cărora le donează casa în schimbul unor zile liniștite, dar ulterior ajung în stradă sau, cu puțin noroc, într-o instituție.

Fără a lăsa pe un plan inferior abuzul fizic, ce poate uneori fi cauzator de moarte, cel puțin la fel de traumatizant este *abuzul emoțional* (înjurăturile, amenințarea cu moartea, cu bătaia, cu luarea banilor, cu luarea averii). El poate produce o stare permanentă de anxietate, spaimă, climat emoțional ce poate avea efecte cumulate suprapuse peste o patologie caracteristică vârstnicului. Abuzul emoțional trebuie să fie în centrul atenției asistenților sociali, pentru că el este greu de demonstrat, iar vârstnicii cu greu își dezvăluie din traumele pe care le trăiesc într-o astfel de situație.

Dintr-o altă perspectivă, se mai poate vorbi despre:

- abuzul în familie;
- abuzul în instituție [3, p.381].

De obicei, se vorbește mult mai des despre situațiile abuzive din familie, dar instituția reprezintă încă un loc închis în care abuzul emoțional își face adesea loc.

Serviciile sociale care se ocupă de persoanele vârstnice ar trebui să aibă specialiști, să îi consulte din punct de vedere juridic, vârstnicii cu capacitate de discernământ, dar cel mai bine ar fi ca fiecare dintre noi să ne luăm singuri din timp măsuri de precauție (testamente etc.).

Neglijarea poate fi:

- emoțională;
- fizică;
- juridică [2, p.178].

Gândindu-ne la *neglijarea fizică* în comparație cu abuzul fizic, dacă în situația de abuz mai pot rămâne supraviețuitori care să plângă, să protesteze, în cazul neglijenței, ea poate fi fatală (există numeroasele emisiuni și articole în care vârstnicii singuri au decedat din lipsa suportului alimentar și financiar).

Neglijarea emoțională înseamnă că persoanele care interacționează cu vârstnicul nu sunt capabile să se angajeze într-o relație afectivă, să empatizeze cu acesta, sunt indisponibile în a le asculta păsurile, a-i înțelege și aprecia pentru experiența lor de viață, a-i respecta și a-i însoți până în ultima clipă, pentru a avea o viață demnă și decentă.

Neglijarea juridică poate viza, de exemplu, lipsa unui suport legislativ adecvat care să pună la adăpost toate categoriile de vârstnici.

Violența îndreptată contra bătrânilor constituie o problemă socială, care numai recent a atras atenția cercetătorilor din domeniul gerontologiei sociale. În ultimele două decenii, această problemă a devenit, treptat, una dintre preocupările principale ale specialiștilor în acest domeniu, care au sesizat faptul că bătrânii reprezintă grupul de vârstă cel mai vulnerabil față de diferitele forme de agresivitate și violență manifestate în societatea contemporană.

Preocuparea pentru interesele vârstnicului revenea până nu demult medicului, care și el era pregătit în mare parte pentru medicina generală vizând adultul. Astăzi, viziunea ecosistemică grupează o echipă pluridisciplinară care trebuie să vină în întâmpinarea cererilor persoanelor de vârsta a treia, ea fiind necesară să cuprindă medicul, psihologul, asistentul social, sociologul.

Având în vedere că atât îngrijirea vârstnicului, cât mai ales calitatea acestei îngrijiri sunt părți integrante ale politicii de bunăstare și de sănătate a fiecărei țări, ar trebui ca în acest context profesioniștii chemați a se ocupa de această categorie de vârstă să conștientizeze faptul că nu sunt suficiente doar cunoștințele, ci că acestea ar trebui să fie dublate de o formație caritabilă, umanistă, asociată cu sentimente de respect și afecțiune, că nu este suficient să hrănim bătrânul sau să-i punem o perfuzie, dacă uităm să empatizăm cu el. Nu trebuie să uităm că empatizând cu vârstnicul empatizăm chiar cu viitorul nostru individual.

O formă aparte de violență în cadrul familiei o constituie cea îndreptată contra vârstnicilor, constând în neglijarea, abuzul sau maltratarea din partea propriilor copii ori rude apropiate. „Ideea că cineva va escroca sau va jefui o persoană în etate este tulburătoare; dar aceea că un membru al familiei își va maltrata fizic un părinte în vârstă este de neconceput”. Estimările făcute, de exemplu, în S.U.A. care se confruntă cu o rată extrem de ridicată a violenței familiale, arată că, în fiecare an, din 25 de bătrâni un bătrân cade victimă violențelor exercitate de către membrii familiei, ceea ce înseamnă în total, aproximativ un milion de bătrâni abuzați anual [1, p. 562].

Numărul de maltratări ale persoanelor în vârstnice este aproape la fel de mare ca și cel al maltratărilor copiilor, dar nu toate cazurile ajung la cunoștința publicului sau a autorităților. Abuzul sau violența contra bătrânilor este, adeseori, parte componentă a unui model cultural perpetuat de la o generație la alta. Cel mai adesea abuzul contra copiilor sau împotriva soției, manifestat, mai cu seamă, în familiile defavorizate din punct de vedere economic, poate duce și la abuz contra vârstnicilor. Acest abuz se situează, de fapt, în prelungirea celorlalte forme de abuz familial.

Reacțiile de agresivitate contra bătrânilor cuprind o multitudine de forme, de la neglijarea trebuințelor lor materiale și spirituale, la administrarea unor calmante sau alcool pentru a-i face mai ușor de manevrat (adeseori, pentru semnarea unor acte avantajoase pentru „susținătorii legali”) și până la violența fizică propriu-zisă. Asemenea forme de abuz sunt extrem de dificil de estimat sau de prevenit, deoarece sunt ascunse, în majoritatea cazurilor, opiniei publice și asistenței sociale de specialitate.

Formele cele mai răspândite de violență contra vârstnicilor din familiile urbane

Luând în considerare diferitele abuzuri și acte de violență contra vârstnicilor din familie, autorii T. Hickey și A. Douglas au mai clasificat violența împotriva acestora și astfel:

1. *Neglijare pasivă* – constând în ignorarea, pur și simplu, a vârstnicilor de către propriii copii, fără a le acorda nici cel mai mic ajutor material sau sprijin afectiv, fără a-i vizita sau a se interesa de ai, în cazul în care locuințele copiilor sunt separate de cele ale părinților;

2. *Abuzul verbal sau emoțional* – constând în insulte, jigniri, supunerea la umilințe, tratarea lor ca ființe infantile, care nu au nici un drept la demnitate personală;
3. *Neglijare activă* – implicând izolarea deliberată a vârstnicilor, refuzul premeditat de ale mai da alimentele sau medicamentele necesare, internarea lor forțată în aziluri sau case pentru bătrâni;
4. *Abuz fizic* – constând în maltratarea propriu – zisă, în bătăi și lovirii adeseori, extrem de grave, cu consecințe fatale[3, p. 245]

La rândul lor, Stanley D. Eitzen și Maxine Baca Zinn clasificau următoarele formele de abuz împotriva vârstnicilor în felul următor:

1. *Abuz fizic* – lovirii, pâlmuiri, folosirea unor restricții fizice în domeniul hranei și asistenței medicale;
2. *Abuz cu caracter psihic* – atacuri verbale, amenințări, folosirea ca mijloace de agresiune a temei și izolării;
3. *Abuz în ceea ce privește medicamentele* – stimularea de către medici și membrii familiei a vârstnicilor pentru a lua medicamente cu efecte tranchilizante, în scopul de a-i manipula mai ușor;
4. *Abuzul material* – furtul de bani și alte bunuri de la vârstnici (prin înșelăciune și abuz de încredere), impunerea forțată a vânzării unor bunuri proprii, obligarea bătrânilor de a-și schimba testamentul;
5. *Violarea unor drepturi* – forțarea bătrânilor de a se interesa într-un așezământ pentru persoane în etate[2 p.237].

Toate aceste forme specifice de abuz contra vârstnicilor nu pot fi ușor investigate, atât datorită caracterului lor „privat”, manifestat de cele mai multe ori, numai în cadrul căminului familial, cât și datorită conținutului vag, deschis oricăror interpretări, al noțiunilor menționate. Astfel, ceea ce pentru un vârstnic reprezintă o insultă sau un tratament umilitor (abuzul verbal sau emoțional), pentru alți vârstnici constituie o conduită normală, obișnuită. Mai ales, în familiile cu handicap economic, aceste forme de agresivitate sunt deosebit de frecvente, ca reacție la dificultățile cu care se confruntă aceste familii și ca produs al unui mode de viață caracterizat de relații tensionate între membri.

Cauzele principale ale violenței împotriva vârstnicilor

Dincolo de cauze economice, ca atare, în violența contra vârstnicilor intervin o serie de factori, dintre care unii constituie o parte integrantă a unei mentalități larg răspândite în majoritatea societăților contemporane, conform căreia bătrânii nu mai au nici o valoare socială, reprezentând „o povară” pentru femeile și societate, alții vizează caracteristicile personale ale acestei categorii demografice, iar alții se referă la violența „socializată”, preluată de la un grup generațional la altul.

Maltratarea vârstnicilor reprezintă, de fapt un produs semnificativ al atitudinilor sociale negative, larg generalizate în societățile contemporane, manifestate față de acest grup de vîrstă. În societățile contemporane, definite de disoluția familiei extinse, de reducerea mortalității și creșterea speranței de viață, bătrânețea înseamnă, adesea, neputință, incapacitate, boală, lipsă de discernământ, iritabilitate și dependență față de alții, vârstnicii fiind considerați, în marea lor majoritate, ca o povară pentru societate.

Motivațiile principale ale agresiunilor îndreptate către vârstnici

În majoritatea cazurilor, cel care maltratează este un fiu, sau o fiică, care au o serie de probleme financiare, dificultăți cu propria parteneră sau propriul partener, consumă alcool și este obligat(ă), atât din punct de vedere moral, cât și legal, să-și întrețină părintele sau părinții. Majoritatea victimelor (circa 70 %) sunt femei, iar peste jumătate din agresori sunt bărbați [1, p.287] (Conform Correctional Service Canada, 1998). Informațiile rezultate din mai multe studii au arătat că o parte însemnată dintre cei care își maltratează părinții au fost ei înșiși, victime ale violențelor exercitate de aceștia.

Maltratarea vârstnicului este, deci, o consecință a sindromului copilului bătut, cu precădere în familiile în care violența reprezintă o formă de reacție normativă la diferite probleme frustrante și conflictuale. Adeseori, cuplurile care au în îngrijire bătrâni trebuie să se ocupe, în paralel, și de propriii lor copii, situație de natură a complica problemele lor de existență, dificultățile financiare și cele emoționale, mai ales atunci când părinții au o stare de sănătate deficitară.

Ca o consecință a acestei stări, erese trebuințele și solicitările persoanelor vârstnice, care prin comportamentul lor revendicativ și stresant contribuie la precipitarea actelor de violență comise împotriva lor. Asemenea acte apar, cu prioritate, în acele familii în care părinții sunt complet dependenți de propriii lor copii, unde nu există nici o posibilitate de a angaja persoane care să se ocupe special de îngrijirea celor vârstnici și unde este deosebit de dificil de a face față dificultăților vieții.

Suzane Steinmetz, una dintre cele mai bune cunoscătoare a acestor realități, sublinia, în acest sens, următoarele: „Persoana care maltratează furnizează ajutor financiar și alte resurse necesare pentru supraviețuirea victimei”. Astfel victima este nevoită să recunoască dependența ei față de sustinător. Acești părinți bătuți, ale

căror agresiuni exercitate asupra lor acoperă o parte mai mare de abuzuri decât cele exercitate în timpul copilăriei, refuză, adeseori, să aducă aceste abuzuri la cunoștința celorlalți, de teama bârnelor, a lipsei unui refugiu alternativ și rușinii ori stigmei de a fi admis să fie tratați ca un copil.

Costurile ridicate ale întreținerii și îngrijirilor medicale, la care se adaugă cheltuielile necesitate de creșterea și educația copiilor, determină, cel mai adesea, reacții extrem de violente împotriva părinților aflați în îngrijire. Într-un cuplu care trebuie să întrețină părinții sau soerii, soția cel mai frecvent, resimte acest lucru ca pe o „povară”, atât datorită activităților suplimentare pe care trebuie să le presteze, cât și datorită aprecierii prezenței vârstnicilor în cămin ca o violare a vieții intime a cuplului.

Soția, mai ales, poate fi ostilă părinților, întrucât își pierde libertatea pe care se aștepta s-o aibă o dată cu plecarea copiilor din cămin – libertatea de a călători, de a se reîntoarce din nou la școală sau a avea un serviciu. Dar în măsura în care părinții vârstnici o împiedică să facă toate acestea, ea este nevoită să se reîntoarcă la rolul filial.

În alte cazuri, chiar părinții aflați în îngrijire, determină prin propriul lor comportament, precipitarea situațiilor de violență, întrucât își tratează copiii adulți ca și cum ar fi încă copii, contestându-le dreptul de a lua decizii, manifestând tot felul de situații irascibile, motiv pentru care între ambele părți se instalează un climat de tensiune și de ostilitate reciprocă. Acest climat este cu atât mai conflictual, cu cât ambele părți, părinții și copiii, există o incompatibilitate mai mare în ceea ce privește conduitele, valorile și atitudinile lor cu caracter etic, religios sau politic și nu este preocuparea reciprocității achitării unor obligații financiare.

Există situații în care bătrânul, din cauza stării sale fizice sau funcționale precare, se găsește într-o totală dependență economico – culturală, afectivă, existențială și medicală. În acest caz, el poate încerca sentimentul unei inutilități familiale și sociale, poate fi neglijat sau chiar ignorat. Dacă, dimpotrivă, familia și asumă un atașament supraprotector față de bătrân, reușind prin îngrijiri exagerate să-l facă să se simtă și mai inutil, rezultatele sunt de asemenea, nefavorabile. Tipul de personalitate al vârstnicului poate influența în cea mai mare măsură, reacțiile anturajului familial, determinând în cazul tipului pasiv dependent și a celui indiferent, tendințe frecvente de violență, agresivitate sau abuz. Datorită vulnerabilității accentuate a acestei categorii de vârstă, vârstnicul apare ca grupul cel mai ușor victimizat după femei, în mediul familial urmat de copii și bărbat.

Bibliografia:

1. Neamțu, Gheorghe. *Tratat de asistență socială*. Polirom 2009. p. 675.
2. Rădulescu Sorin. *Sociologia problemelor sociale ale vîrstelor*, București, 2001, p.378
3. Rădulescu Sorin. *Sociologia vîrstelor*; Editura Hyperion, București, 1994. p.438.